

บทที่ 3

วิธีวิทยาการวิจัย (Research Methodology)

การศึกษาและวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะจัดทำกฎหมายต้นแบบว่าด้วยการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ ดังนั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลจึงกำหนดวิธีการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ไม่ใช่การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติเพราะข้อมูลที่ได้มาไม่สามารถจะแจกแจงหรือนับคำนวณได้ และถ้าเป็นข้อมูลที่ได้จากแหล่งข้อมูลที่เป็นคนแล้วส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลเชิงความคิดเห็น ความรู้สึก หรือทัศนคติ ซึ่งผู้วิจัยต้องเข้าไปสัมผัสโดยตรงกับผู้ให้ข้อมูล (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2560, หน้า 91) โดยมีวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการมีส่วนร่วมในการออกแบบ (Participatory Design, Co-Design) และการรับฟังความคิดเห็น (Hearing) โดยมีรายละเอียดของวิธีวิจัยแต่ละวิธี ดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

การวิจัยเอกสารเป็นการวิเคราะห์กฎหมายและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำกฎหมายต้นแบบว่าด้วยการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ การวิจัยเอกสารที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีขึ้นเพื่อมุ่งหาคำตอบของการวิจัยในประเด็นต่าง ๆ เอกสารอื่นที่เกี่ยวข้องที่เป็นหลักการ และทฤษฎี รวมทั้ง รายงานวิจัย ตำรา และบทความทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศ โดยข้อมูลเอกสารที่ได้มานำมาใช้ในการวิเคราะห์เพื่อจัดทำกฎหมายต้นแบบว่าด้วยการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ได้ กำหนดหัวข้อของข้อมูลเอกสารที่เก็บรวบรวมประกอบด้วย

1.1 หลักการ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ ได้แก่

- 1) หลักการเกษตรอินทรีย์ (Organic Agriculture)
- 2) หลักการเกษตรยั่งยืน (Sustainable Agriculture)
- 3) หลักการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม
- 4) หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation Principle)
- 5) หลักสิทธิในสิ่งแวดล้อม

- 6) หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)
- 7) แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- 8) แนวคิดพหุนิยมทางกฎหมาย (Legal Pluralism)
- 9) ทฤษฎีสิทธิชุมชน (Community Rights)

1.2 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์

กฎหมายไทย

- 1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560
- 2) พระราชบัญญัติมาตรฐานสินค้าเกษตร พ.ศ. 2522
- 3) พระราชบัญญัติพัฒนาที่ดิน พ.ศ. 2551
- 4) พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535
- 5) พระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2558
- 6) พระราชบัญญัติปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518
- 7) พระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. 2535
- 8) พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พ.ศ. 2552

กฎหมายต่างประเทศ

- 1) USA Organic Foods Production Act 1990-2005 (พ.ศ. 2548)
- 2) USDA Organic Regulation 7
- 3) USDA, NRC Conservation Crop rotation (Ac.) CODE 328
- 4) US Soil Conservation Act 1937(พ.ศ. 2480)
- 5) EU Organic Regulation 834/2007 (พ.ศ. 2550)
- 6) Canada Agricultural Products Act 1985 (พ.ศ. 2528)
- 7) Canada Agricultural Crop Rotation Act 2001 (พ.ศ. 2544)

กฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง

- 1) Rio Declaration 1992(พ.ศ. 2535)
- 2) United Nations Convention to Combat Desertification 1994 (พ.ศ. 2537)
- 3) The Codex Alimentarius Guidelines
- 4) IFOAM standards
- 5) WTO Agreement on Agriculture

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)

การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นการสัมภาษณ์กับประชากรที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการเกษตรอินทรีย์ รูปแบบการบริหารจัดการเกษตรอินทรีย์ มาตรการที่จะนำมาใช้ในการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ เป็นเครื่องมือในการหาคำตอบว่า อะไรคือ แนวทางในเชิงเกษตรกรให้หันมาทำการเกษตรอินทรีย์ รูปแบบการจัดการเกษตรอินทรีย์ การบริหารจัดการของเกษตรกรในการทำเกษตรอินทรีย์ มาตรการที่จะนำมาใช้ส่งเสริม ซึ่งมีรายละเอียดต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.1 ประชากรสัมภาษณ์

- 1) ผู้นำกลุ่มเกษตรกรที่ทำการเกษตรอินทรีย์ 5 ท่าน
- 2) ผู้นำกลุ่มเกษตรกรที่ยังไม่ทำการเกษตรอินทรีย์ 5 ท่าน
- 3) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรได้แก่ หัวหน้าเกษตรจังหวัด 1 ท่าน, หัวหน้าพัฒนาชุมชนอำเภอ 1 ท่าน, เจ้าพนักงานสิ่งแวดล้อมจังหวัด 1 ท่าน
- 4) องค์กรเอกชนที่ส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ หัวหน้าศูนย์พัฒนาคุณภาพ 1 ท่าน, ผู้บริหารคอกำโครงการหลวง 1 ท่าน, ผู้นำศูนย์เกษตรอินแปลง 2 ท่าน และผู้บริหารศูนย์เกษตรอินทรีย์ 1 ท่าน
- 5) ประชาชนชาวบ้านที่มีประสบการณ์ทำการเกษตรอินทรีย์จนเป็นที่ยอมรับของชุมชน 5 ท่าน

2.2 ประเด็นสัมภาษณ์

- 1) ประเด็นคำถามเกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์
- 2) ประเด็นคำถามเกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์
- 3) ประเด็นคำถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่ทำการเกษตรอินทรีย์
- 4) ประเด็นคำถามเกี่ยวกับองค์กรควบคุมดูแลการเกษตรอินทรีย์
- 5) ประเด็นคำถามเกี่ยวกับมาตรการที่จะนำมาใช้ในการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์

3. การมีส่วนร่วมออกแบบ หรือการออกแบบร่วม (Participatory Design, Co-Design)

การมีส่วนร่วมในการออกแบบหรือร่วมออกแบบ เป็นกระบวนการออกแบบที่มีแนวคิดในการให้ผู้มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้องในประเด็นเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบโดยที่ไม่ใช่นักออกแบบหรือไม่ได้มีพื้นฐานในการออกแบบนั้น ๆ (Non-designer) ซึ่งระดับของการมีส่วนร่วมนั้นแตกต่างกันในแต่ละวิธีการ ทั้งนี้ผู้ที่เข้าร่วมการออกแบบนั้นเป็นมากกว่าประชากรที่ศึกษา ทำให้ต่างจากวิธีเดิมที่ให้กลุ่มประชากรศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในช่วงท้ายหรือแค่ให้ความเห็นหรือประเมิน ในการ

ออกแบบร่วมกันนั้นผู้เข้าร่วมถือเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์เฉพาะของตนเอง (Expert of his/her experience) เข้ามามีบทบาทและความสำคัญในการให้ความรู้ ระดมความคิด สร้างแนวคิด ผลิตความคิด ร่วมกันออกแบบ (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2560, หน้า 111)

วิธีการจัดทำเป็นกฎหมายที่ดีและสามารถใช้บังคับอย่างมีประสิทธิภาพนั้นสมควรที่จะให้ผู้มีส่วนได้เสียในการมีส่วนร่วมออกแบบกฎหมายในฐานะที่จะเป็นผู้ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย หรือเป็นผู้บังคับใช้กฎหมายโดยตรง ทั้งนี้เพื่อจะทำให้ได้ตัวต้นแบบกฎหมายที่ได้มาจากผู้วิจัยเท่านั้น ดังนั้นการมีส่วนร่วมออกแบบ-ร่วมออกแบบ (Participatory Design, Co-Design) ในบริบทของการวิจัยทางกฎหมาย คือ การที่ผู้วิจัยเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) กับกฎหมายฉบับนั้น ๆ ได้เข้ามีส่วนร่วมในการออกแบบสาระสำคัญของบทบัญญัติกฎหมาย ที่เห็นว่าจะให้มีบัญญัติไว้ในกฎหมาย ซึ่งวิธีการนี้เป็นอีกวิธีหนึ่งที่มีการนำไปใช้เป็นวิวิธนาการวิจัยที่มุ่งต่อการจัดทำเป็นต้นแบบ หรือรูปแบบ (Model) จากการวิจัย สำหรับการวิจัยนี้ได้นำเอาแนวคิดการวิจัยจาก ศาสตราจารย์สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และคณะ (2558) ที่กล่าวว่า การวิจัยหรือดำเนินการปรับปรุงแก้ไข โดยผู้วิจัยมีหน้าที่ในการนำเอาคำตอบจากการใช้วิธีวิจัยนี้ไปวิเคราะห์ตามหลักวิชาการ และวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลจากการวิจัยด้วยวิธีการต่าง ๆ ตาม ที่กำหนดไว้ ข้อมูลที่ได้มาทั้งหมดจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้สำหรับการจัดทำกฎหมายให้เป็นกฎหมายที่เหมาะสมต่อการบังคับใช้ ทั้งนี้เพราะกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ส่วนใหญ่ยังมีข้อจำกัดในการบังคับใช้และการปฏิบัติตามเพราะกฎหมายมักมุ่งเน้นไปสู่การบังคับและมีกำหนดโทษที่จะทำให้มีการยอมทำตามเพราะกลัวการถูกลงโทษจึงส่งผลให้มีการพยายามหลีกเลี่ยงกฎหมายเป็นประโยชน์ในแง่ของการตีความ กฎหมายที่ดีจึงควรคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่จะทำให้สามารถบังคับใช้ได้จริง ด้วยเหตุนี้การจัดทำกฎหมายต้นแบบของ การวิจัยนี้จึงนำเอาวิธีการมีส่วนร่วมออกแบบ-ร่วมออกแบบ (Participatory Design, Co-Design) มาใช้โดยมีรายละเอียดของการดำเนินการดังนี้

การนำวิธีการมีส่วนร่วมออกแบบหรือการออกแบบร่วมมาใช้เป็นเครื่องมือวิจัยเพื่อจะตอบปัญหาว่า อะไรคือ ปัญหาและการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการเกษตรอินทรีย์ ของประเทศไทยมีปัญหาอะไรที่เป็นปัญหาสำคัญอย่างไร องค์กรและ วิธีการบริหารจัดการ และมาตรการที่จะนำมาใช้ในการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ มีอะไรบ้างจึงมีความเหมาะสมกับบริบทการเกษตรกรรมในประเทศไทย รูปแบบของกฎหมายต้นแบบว่าด้วยการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ จะมีรูปแบบอย่างไร โดยมีองค์ประกอบและกระบวนการดำเนินการดังนี้

- 1) ประเด็น
- 2) รูปแบบ
- 3) กระบวนการวิธีการ

4) มาตรการ

5) องค์กรควบคุม

ขั้นตอนการดำเนินการมีดังนี้

1) เตรียมคณะทำงาน ผู้ประสานงานกลุ่ม ผู้ดำเนินงานประจำกลุ่ม ส่งเอกสารหรือคำถามวิจัยล่วงหน้าและกรอบในการแสวงหาคำตอบให้ชัดเจน

2) เตรียมเอกสารให้เพียงพอ และจัดสถานที่ในการประชุมโดยประกอบด้วยโต๊ะ เก้าอี้ เครื่องบันทึกภาพและเสียง ฯลฯ ให้ครบถ้วน

3) ดำเนินการจัดแบ่งกลุ่มของผู้มีส่วนได้เสียเพื่อให้อภิปรายถกเถียงประเด็นปัญหาดังต่อไปนี้

(1) ในภาคเช้าทำการจัดแบ่ง ผู้มีส่วนได้เสียออกเป็นกลุ่มๆ ซึ่งในแต่ละกลุ่มจะเป็นผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มเดียวกัน คือ กลุ่มเกษตรกรที่ทำการเกษตร กลุ่มเกษตรกรที่ยังไม่ทำการเกษตรอินทรีย์ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร องค์กรเอกชนที่ส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ และนักวิชาการอุดมศึกษากับประชาชนชาวบ้าน

(2) ทำการสรุปประเด็นที่ผู้มีส่วนได้เสียได้อภิปรายถกเถียงกันในภาคเช้าแล้ว นำเสนอแก่กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียในภาคบ่าย ซึ่งจัดกลุ่มใหม่ด้วยการละผู้มีส่วนได้เสียแต่ละกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อนำประเด็นที่ได้จากการอภิปรายและถกเถียงกันไปใช้ในการสรุปตามประเด็นศึกษาอีกครั้งหนึ่งให้เกิดแง่มุมในการอภิปรายที่ต่างไปจากการจัดกลุ่มเฉพาะเนื่องจากแต่ละกลุ่มมีความหลากหลายของผู้เข้าร่วมที่แยกมาจากกลุ่มเฉพาะ

4) ผู้วิจัยเสนอร่างต้นแบบกฎหมายที่คาดหวังว่าจะนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาให้กลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย ได้วิพากษ์วิจารณ์และเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมด้วย

3.1 ประชากรมีส่วนร่วมออกแบบ แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มดังนี้

1) กลุ่มเกษตรกรที่ทำการเกษตรอินทรีย์ จำนวน 4 คน

2) กลุ่มเกษตรกรที่ยังไม่ทำการเกษตรอินทรีย์ จำนวน 4 คน

3) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร ได้แก่ หน่วยงานเกษตรจังหวัด หน่วยงานเกษตรอำเภอ หน่วยงานบริหารส่วนจังหวัด และหน่วยงานบริหารส่วนอำเภอ จำนวน 4 คน

4) นักวิชาการในสถานบันอุดมศึกษาด้านกฎหมาย 1 คน ด้านสิ่งแวดล้อม 1 คน ด้านและด้านเกษตร 2 คน รวมจำนวน 4 คน

3.2 ประเด็นในการร่วมออกแบบ

วิธีการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ รูปแบบของการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ การบริหารจัดการพื้นที่ทำการเกษตรอินทรีย์ องค์กรควบคุม มาตรการที่จะนำมาใช้ในการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ โดยปรากฏในรูปแบบของคำถามดังต่อไปนี้

- 1) ประเด็นคำถามเกี่ยวกับวิธีการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์
- 2) ประเด็นคำถามเกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์
- 3) ประเด็นคำถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่ทำการเกษตรอินทรีย์
- 4) ประเด็นคำถามเกี่ยวกับองค์กรควบคุม
- 5) ประเด็นคำถามเกี่ยวกับมาตรการที่จะนำมาใช้ในการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์

4. การรวบรวมวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลทั้งหมดที่รวบรวมได้จากระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพวิธี ดังกล่าวข้างต้นจะมาใช้วิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ทางนิติศาสตร์ตามแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

1) การวิเคราะห์วิธีการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ รูปแบบของการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ การบริหารจัดการพื้นที่ทำการเกษตรอินทรีย์ องค์กรควบคุม มาตรการที่จะนำมาใช้ในการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ ของประเทศไทยและต่างประเทศ การวิเคราะห์ในส่วนนี้ ผู้วิจัยทำการทบทวนวรรณกรรมและวิเคราะห์เอกสารทั้งในประเทศและต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง

2) การวิเคราะห์กรอบอำนาจหน้าที่ขององค์กรควบคุม นำวิเคราะห์ในส่วนนี้ ผู้วิจัยทำการทบทวนวรรณกรรมและวิเคราะห์เอกสารกฎหมาย ทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับอำนาจและหน้าที่ขององค์กรควบคุมทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ที่เกี่ยวกับการเกษตรอินทรีย์

3) การวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมาย การวิเคราะห์ในส่วนนี้ ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมและวิเคราะห์เอกสารด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์

4) นำข้อมูลการวิเคราะห์และสังเคราะห์มารวมกันเพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับการจัดทำกฎหมายต้นแบบว่าด้วยการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์

5. การจัดทำกฎหมายต้นแบบ

วิจัยฉบับนี้มี แนวคิดกฎหมายเกี่ยวกับ การเกษตรอินทรีย์ โดยมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาการเกษตรเคมีที่สำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ปัญหาเศรษฐกิจ และปัญหาการสังคม จึงนำไปสู่การวิเคราะห์หลักการ ทฤษฎีและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรอินทรีย์ รวมถึงการ

วิจัยเพื่อการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อหาคำตอบในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยจัดทำเป็นร่าง Model กฎหมายการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ ซึ่งมีโครงสร้างกฎหมายประกอบด้วย วิธีการและรูปแบบการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ องค์กรดูแลส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ มาตรการที่นำมาใช้ในการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์

จากสาระสำคัญของโครงสร้างกฎหมายต้นแบบว่าด้วย การส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์นี้ ผู้วิจัยได้นำเอาข้อมูลจากเอกสารที่ทบทวนและวิเคราะห์ รวมทั้งการเปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ เพื่อให้สามารถจัดทำเป็นร่างกฎหมาย เพื่อนำไปสู่การจัดทำเป็นประเด็นสำหรับการมีส่วนร่วมออกแบบ (Co-Design) ของกลุ่มประชากรที่ได้กล่าวมาแล้ว และภายหลังเมื่อได้จัดทำ Co-Design แล้ว จึงนำเอาข้อมูลที่ได้ไปปรับปรุงแก้ไขร่างกฎหมายอีกครั้งหนึ่ง จนกระทั่งได้เป็นร่างกฎหมายต้นแบบว่าด้วยการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์

6. การรับฟังความคิดเห็น (Hearing)

เมื่อผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาและวิจัยจนกระทั่งเสร็จสมบูรณ์และได้จัดทำเพื่อการร่างกฎหมายต้นแบบว่าด้วยการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ ผู้วิจัยจะได้นำคำตอบที่ได้จากการศึกษาและวิจัยไปนำเสนอ ที่ประชุมสัมมนาเพื่อรับฟังความคิดเห็นด้วยการวิพากษ์และแสดงความคิดเห็นต่อกฎหมายต้นแบบ (Model Law) ดังกล่าวโดยมีผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็น จำนวน 30 คนขึ้นไป ประกอบด้วยกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับ การทำการเกษตรอินทรีย์ จำนวน 5 กลุ่ม ได้แก่

- 1) กลุ่มเกษตรกรที่ทำการเกษตรอินทรีย์ จำนวน 5 คน
- 2) กลุ่มเกษตรกรที่ยังไม่ทำการเกษตรอินทรีย์ จำนวน 5 คน
- 3) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร ได้แก่ หน่วยงานเกษตรจังหวัด

หน่วยงานเกษตรอำเภอ หน่วยงานผังเมือง หน่วยงานพัฒนาชุมชน และหน่วยงานส่งเสริมสิ่งแวดล้อม สำนักงานกฤษฎีกา กระทรวงพาณิชย์ และกรมสอบสวนคดีพิเศษ จำนวน 10 คน

- 4) นักวิชาการในสถาบันอุดมศึกษา

ในการนี้ผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนาจะได้วิพากษ์และให้ข้อเสนอแนะร่างกฎหมายต้นแบบว่าการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ ทำให้ผู้วิจัยสามารถนำเอาข้อคิดเห็นที่ได้ไปดำเนินการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายต้นแบบให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จนสามารถนำเอากฎหมายต้นแบบดังกล่าวไปใช้ประโยชน์เพื่อการส่งเสริมการเกษตรอินทรีย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ